

فیروزه هاشمی فشارکی، مهرداد چترایی عزیزآبادی*، محبوبه خراسانی، شهرزاد نیازی
گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشکده علوم انسانی، واحد نجف‌آباد، دانشگاه آزاد اسلامی، نجف‌آباد، ایران.

فروردین ۱۴۰۲، دوره ۱۶، شماره پیاپی ۸۳، صص ۱۲۵-۱۰۵

DOI: 10.22034/bahareadab.2023.16.6826

نشریه علمی سبک‌شناسی نظم و نثر فارسی (بهار ادب)

چکیده:

زمینه و هدف: اشتغال جنگها و سفینه‌ها بر اشعار شاعران مختلف که بعضی گمنام و ناشناسند، علاوه بر آنکه این آثار را همرده دیوانها و تذکرها و تاریخ ادبیات قرار داده است، نشان‌دهنده ذائقه ادبی مردم در زمان فراهم آمدنشان است. به همین جهت سفینه‌های شعری از منابع مهم تصحیح دیوان شاعران به حساب می‌آیند. یکی از این جنگها، جنگ اشعار شماره ۳۴۲۳ کتابخانه ملی فرانسه است که بوسیله کاتبان متعدد در فاصله قرن نهم تا سیزدهم هجری فراهم آمده است. در این پژوهش مهمترین ویژگیهای این جنگ مورد بررسی قرار گرفته است.

روش مطالعه: تحقیق حاضر پژوهشی نظری است که به شیوه اسنادی - تطبیقی انجام شده است. جامعه مورد مطالعه دستنوشته جنگ اشعار شماره ۳۴۲۳ کتابخانه ملی فرانسه در پاریس، معتبرترین دیوانهای اشعار شاعرانی که از آنها در این اثر شعر درج شده و تذکرها و تاریخ ادبیاتهای چاپ شده است. بدین معنی که بمنظور دست یافتن به یافته‌های بیشتر که بیانگر ارزش ادبی این جنگ است، مقایسه‌ای تطبیقی میان ابیات این جنگ و دیوانها، تاریخ ادبیاتها و تذکرها صورت گرفته است.

یافته‌ها: در گردآوری این جنگ بیش از هشت کاتب نقش داشته‌اند. بررسی اشعار موجود در این اثر نشان میدهد که قریب به یک‌سوم اشعار این جنگ، نویافته است و گزینشهای نو، معرفی شاعران ناشناس و کمترشناخته شده و ابهام‌زدایی و اصلاح برخی ابیات بر ارزش این مجموعه افزوده است. اشعار موجود در این جنگ بیانگر علاقه شعری کاتبان این عهد و میزان شهرت شاعران در قرن نهم است.

نتیجه‌گیری: جمع‌آوری این جنگ بوسیله کاتبان متعدد، موجب افزایش میزان اشعار نویافته شده است. علاوه بر این بررسی اشعار این جنگ نشان میدهد شعر شاعران بنامی چون حافظ، مولوی، سعدی، سنایی، انوری، و خاقانی در قرن نهم همچنان مورد پسند مردم بوده است. علاوه بر این اشعار ابن یمن فرومدی و قاضی نظام‌الدین اصفهانی که از شاعران متأخر این جنگند، در قرن نهم از شهرت قابل توجهی برخوردار بوده است. گزینشهای نو از دیوان شاعران متقدم و متأخر در این اثر موجب افزایش غنای معنایی و رفع ابهام و اصلاح برخی ابیات در دیوانها و تذکرها چاپی شده است.

تاریخ دریافت: ۲۰ فروردین ۱۴۰۱
تاریخ داوری: ۲۲ اردیبهشت ۱۴۰۱
تاریخ اصلاح: ۰۴ خرداد ۱۴۰۱
تاریخ پذیرش: ۲۲ تیر ۱۴۰۱

کلمات کلیدی:

تصحیح، نسخه خطی،
جنگ شماره ۳۴۲۳، شعر نویافته،
گزینش نو.

* نویسنده مسئول:

m_chatraei@iaun.ac.ir
۴۲۲۹۲۹۲۹ (+۹۸ ۳۱)

ORIGINAL RESEARCH ARTICLE

Introduction of Jung No. 3423 Arabic National Library of France

F. Hashemi Fesharaki, M. Chetraei Azizabadi*, M. Khorasani, Sh. Niazi

Department of Persian Language and Literature, Faculty of Humanities, Najafabad Branch, Islamic Azad University, Najafabad, Iran.

ARTICLE INFO

Article History:

Received: 09 April 2022

Reviewed: 12 May 2022

Revised: 25 May 2022

Accepted: 13 July 2022

KEYWORDS

proofreading, manuscript, Jung No. 3423, new poem, New selection.

*Corresponding Author

✉ m_chetraei@iaun.ac.ir

☎ (+98 31) 42292929

ABSTRACT

BACKGROUND AND OBJECTIVES: The inclusion of Jung and ships in the poems of different poets, some of whom are unknown, in addition to placing these works in the ranks of divans and tazkirehs and the history of literature, shows the literary taste of the people at the time of their creation. For this reason, the poetic vessels are considered as important sources of correction of the court of poets. One of these wars is the War of Poems No. 3423 of the National Library of France, which was created by many writers between the 9th and 13th centuries. In this research, the most important features of this Jung have been investigated.

METHODOLOGY: The current research is a theoretical research that was conducted in a documentary-comparative way. The studied society of Jang Poems Manuscript No. 3423 of the National Library of France in Paris, is the most reliable divans of poems of poets whose poems are included in this work, as well as references and history of printed literature. This means that in order to achieve more findings that express the literary value of this Jung, a comparative comparison has been made between the verses of this war and divans, the history of literature and tazkira.

FINDINGS: More than eight scribes were involved in compiling this Jung. Examining the poems in this work shows that almost one-third of the poems of this war are new, and the new selections, the introduction of unknown and lesser-known poets, and the disambiguation and correction of some verses have added to the value of this collection. The poems in this Jung show the poetic interest of the writers of this covenant and the level of fame of the poets in the 9th century.

CONCLUSION: The collection of this Jung by many writers has increased the amount of new poems. In addition, the analysis of the poems of this Jung shows that the poems of famous poets such as Hafez, Maulvi, Saadi, Sanai, Anuri, and Khaqani were still liked by the people in the 9th century. In addition, the poems of Ibn Yamin Faryoumdī and Qazi Nizamuddin Isfahani, who are late poets of this Jung, enjoyed considerable fame in the 9th century. New selections from Diwan of early and late poets in this work have increased the semantic richness and removed ambiguity and corrected some verses in Diwans and printed notes.

DOI: [10.22034/bahareadab.2023.16.6826](https://doi.org/10.22034/bahareadab.2023.16.6826)

NUMBER OF REFERENCES	NUMBER OF TABLES	NUMBER OF FIGURES
 17	 4	 0

مقدمه

تصحیح نسخ خطی یکی از مهمترین راههای احیای آثار ارزشمند فارسی است که موجب حفظ و معرفی هویت ملی و فرهنگی یک کشور و شناساندن دستاوردهای ادبی گذشتگان به محققان فعال در این حوزه شده است. علاوه بر این تصحیح دستنوشته‌ها میتواند زمینه‌های آشنایی با محتوای فکری آثار مؤلفان متقدم را نیز فراهم کند و نشر این آثار، نام آنان را در صحنه گیتی، ابدی و درخشان میسازد.

حوزه گسترده ادبیات فارسی موجب شده است دستنوشته‌های بجامانده و تصحیح ناشده فارسی دربردارنده آثار متنوع در طیفهای مختلف موضوعی باشد. جنگها و سفینه‌ها یکی از این آثارند. جنگ کلمه‌ای چینی به معنای نوعی زورق بادبانی است که در زبانهای اروپایی نیز به کار رفته است. جنگ حاوی مندرجات و مطالب متفرق اعم از شعر و نثر و رساله‌های کوچک و یادداشت‌های پراکنده است؛ گاهی هم به اصطلاح به مجموعه اشعار منتخب شاعران مختلف اطلاق شده است (یارشاطر، ۱۳۹۳: ۲۸۰). سفینه نیز در معنای نزدیک به جنگ به معنای کشتی به کار رفته است و قطع بلند صفحات این مجموعه‌ها منجر به این نوع نامگذاری شده است. کاتبان اغلب اوراقی سفید که از عرض به هم دوخته میشده را همراه داشته‌اند تا اگر مطلبی منثور یا شعری یافتند در آن یادداشت کنند. با گذشت زمان این اوراق، نام بیاض را به خود گرفت (انوشه، ۱۳۷۶، ج ۲: ۱۷۶ و ۴۷۱).

ارزش ادبی و اهمیت جنگها و سفینه‌ها در تصحیح متون و تحقیقات ادبی بلحاظ در برداشتن صورتهای نوین و نویافته شعری از شاعران پیشین و معرفی و ارائه اشعار شاعران گمنام و کمترشناخته شده است. در این پژوهش ادبی سعی شده است با بررسی ابیات فارسی موجود در این جنگ، به جستجو و تحلیل این ویژگیها پرداخته شود.

ضرورت و سابقه پژوهش

سفینه فارسی و عربی شماره ۳۴۲۳ متعلق به کتابخانه ملی فرانسه یکی از دستنوشته‌های بجامانده از قرن نهم هجری است که تاکنون تصحیح و چاپ نشده است. نخستین پژوهش انجام شده درمورد این سفینه، مقاله‌ای است با عنوان «ابیات نویافته ابن سینا» که بوسیله سهیل یاری گل‌دره در شماره ۱۹۶، مجله کتاب ماه ادبیات در سال ۱۳۹۲ چاپ شده است. نویسنده در این مقاله ابیات موجود از ابن سینا در این سفینه را استخراج کرده و با عنوان اشعار نویافته از او منتشر کرده است (یاری، ۱۳۹۲: ۴۳). پژوهش دیگری که در این زمینه انجام شده، مقاله‌ای است با عنوان «گزینشی نو و گزیده‌های نویافته از دیوان حافظ» که بوسیله محمدرضا ابن رسول در مجله پیام بهارستان در سال ۱۳۹۷، به چاپ رسیده است. در این مقاله ۲۵۹ بیت از مجموع ۴۴۰ بیت منتخب از دیوان حافظ بلحاظ صورتهای نوین شعری و نویافتگی مورد بررسی قرار گرفته و با هفت دستنوشته معتبر و متقدم از دیوان حافظ مقایسه شده است (ابن رسول، ۱۳۹۷: ۸۲-۳۷).

از آنجاکه در این دستنوشته علاوه بر اشعاری که شاعر آنها ناشناس است، از ۱۶۱ شاعر بنام، کمترشناخته شده و گمنام، شواهد شعری موجود است، تحقیق و مقابله این دستنوشته با دیوانها و تذکره‌ها میتواند از چند جهت مورد اهمیت باشد: تأیید یا رد صحت انتساب اشعار به شاعری خاص، معرفی شاعران گمنام و شعر آنها، اصلاح و ابهام‌زدایی از مشکلات موجود در ابیات دیوانها و تذکره‌ها، شناسایی ابیات نویافته و گزینشهای نو از اشعار شاعران.

معرفی ویژگیهای کلی دستنوشته

سفینه شماره ۳۴۲۳ Arabe متعلق به کتابخانه ملی فرانسه در پاریس، دستنوشته‌ای آمیخته به نظم و نثر است

که به دو زبان فارسی و عربی نوشته شده است. این دستنوشته شامل روایات، مکاتبات و فتح‌نامه‌هایی است که شواهد شعری در میان متن منثور هر بخش، حاشیه صفحات یا پس از آن نوشته شده است. این سفینه مشتمل بر ۴۳۹ برگ است. اشعار فارسی و واژه «شعر» پیش از ابیات عربی به کار رفته است. اشعار گزینش‌شده در این جنگ در قالبهای قصیده، غزل، رباعی، مثنوی، ترجیع‌بند، مثنوی، مخمس، و قطعه سروده شده‌اند. علاوه‌براین مفردات متعدد نیز در متن به چشم می‌خورد. جز اشعاری که در قالب رباعی سروده شده‌اند، کاتبان در بیشتر موارد ابیات مربوط به یک شعر را بصورت گزینشی درج کرده‌اند. این جنگ، بیاضی بوده که حداقل میان هشت کاتب که برخی خود شاعر بوده‌اند، دست به دست شده است. ترقیمه‌هایی به قرار زیر نیز در متن موجود است که واجد تاریخ کتابت و بعضاً نام کاتب است:

«تم والله الحمد فی سنه ۸۴۹» (ص ۲۴).

«تمت بحمدالله فی شهر سنه ۸۴۹ بدار السلطنه هراة» (ص ۳۰).

«انشأه الفقیر عبدالرحمن الشهیر بمؤید زاده عفی عنه» (ص ۳۸۵).

«کتب فی منتصف آخر الربیعین سنه ست و تسعمائه هجریه احسب الاوامر العالیه، تم» (ص ۳۹۶).

«تمت بدار العبادہ یزد فی شهر سنه ۸۵۴» (ص ۴۳۵).

العبد الفقیر الداعی علی بن محمود الرفاعی کان الله له و لوالدیه و احسن الیهما و الیه، رابع ذی القعدة سنه ۸۵۲ بدار الملک شیراز حمیت فی بقعه المنشی قدس سره» (ص ۴۴۷).

«فی ۲۱ رمضان سنه ۸۲۳ لودی نیشابور» (ص ۴۵۱).

«کتبه الفقیر الی الله، حسن بن ناصرالدین الشیرازی یوم الجمعه اول ذی الحجه سنه اربع و عشرين و ثمانیمائه» (ص ۵۵۴).

«تم الكتاب بعون الملك الوهاب فی اوایل جمادی الاخره لسنه تسع و اربعین و ثمانمائه بدارالسلطنه هراة حمیت عن الآفات و الحمدالله اولاً و آخراً» (ص ۶۲۲).

«نقل هذه المکتوبات العبد الفقیر الداعی، عبدالعلی بن محمود بن قاسم الرفاعی، الحقه الله بالصالحین، بدار السلطنه هراة حمیت عن البلیات، فی شهر سنه ۸۵۱» (ص ۳۲۲ ر).

«کتاباه العبد الفقیر الی مجیب الداعی عبدالعلی بن محمود بن قاسم بن الحسن بن أحمد بن محمد الرفاعی؛ کان الله له یوم الثلاثاء الرابع و العشرين فی شوال سنه ست و خمسين و ثمانمائه الهجریه [۸۵۶ هـ ق] و الحمدالله اولاً و اخرها ظاهر و باطنا. تم» (ص ۷۱۱).

«قد تمت کتابه هذه الوریقات بدار الملک شیراز حمیت عن المکاره و الاعواز فی البقعه الشریفه العلیه الکلاهیته علی ساکنینها السلام من الملک العلام سلخ ذی الحجه سنه ۸۵۲ غفر الله کاتبه الفقیر الی مجیب الداعی عبدالعلی بن محمود بن قاسم الرفاعی آمین، تم» (ص ۷۶۳).

«اتفق اتمامها فی السابع عشر من صفر سنه اثنتین و اربعین و ثمانیمائه بدار السلطنه هراة حمیت عن الآفات» (ص ۸۳۵).

«تمت الرسالة القلندریه من إنشاء صاحب المرحوم الخواجه محی الدین مرشد بن حسن شاه المشتهر ببلخی، غفر الله له، فی أوائل شوال سنه ثمان و اربعین و ثمانمائه» (ص ۸۴۸).

چنانکه تاریخهای کتابت یادشده و ذکر نام کاتبان نشان میدهد، علی بن محمود رفاعی بیش از سایرین این بیاض را در اختیار داشته و از سال ۸۴۲ تا ۸۵۶ گزیده‌های اشعار شاعران را به متن این اثر افزوده است. نام سه کاتب

دیگر به نامهای حسن بن ناصرالدین شیرازی، عبدالرحمن مشهور به مؤیدزاده و فردی به نام مرتضی نیز به چشم میخورد. همچنین کتابت ابیات این جنگ حداکثر تا قرن نهم هجری ادامه داشته است. ابن رسول در پژوهشی که بر این دستنوشته انجام داده نیز بر این نکته تصریح کرده است که دستخط محمود رفاعی، حداقل در بخشهایی که از شخص وی بعنوان کاتب یاد شده است و نیز در بخشهایی که به گفته کاتب، دستنوشته در شیراز، هرات و یزد به پایان رسیده است، از دستخط سایر کاتبان قابل تمیز است. ابن رسول با بررسی متون فارسی و عربی موجود در این جنگ به این نتیجه رسیده است که رفاعی شاعری دوزبانه است که با درباریان زمان خود در ارتباط بوده و محل زندگیش در هرات بوده است؛ اما به یزد، اصفهان و شیراز نیز سفر کرده است (ابن رسول، ۱۳۹۷: ۳۸-۳۹). علاوه بر این افزودن ابیات به این جنگ در طی سالهای متعدد بترتیب اوراق انجام نشده است. گاهی دیده میشود در یک برگ بیش از هشت دستخط وجود دارد. در تأیید این مطلب میتوان به صفحه ۸۷۸ این دستنوشته اشاره کرد:

تصویر صفحه ۸۷۸ دستنوشته کتابخانه ملی فرانسه در پاریس

وجود برخی ابیات این جنگ در دیوان شاعران متأخر، صحت انتساب آنها به این شاعران را نقض کرده است. یک رباعی که بدون ذکر نام شاعر در این دستنوشته آمده است و با تفاوتی جزئی در بیت نخست و اندکی تغییر در بیت دوم در دیوان شیخ بهایی دیده میشود، در جنگ حاضر آمده است:

بر هر که شدم سخت به مهر آمد سست بشکست مرا و عهد نگذاشت درست
در روضه روزگار سبحان الله هرچندکه دوست کاشتم دشمن رست
(ص ۸۷۸)

در دیوان شیخ بهایی آمده است:

بر هر که شدم سخت به مهر آمد سست بگذاشت مرا و عهد نگذاشت درست
از آب و هوای دهر سبحان الله هر تخم وفا که کاشتم دشمن رست
(دیوان شیخ بهایی، ص ۱۶۷)

جز این مورد، وجود اشعاری از این سفینه که در دیوان محمد دوانی (قرن نهم و دهم)، یغما جندقی (1160-1238) و ولی دشت بیاضی (قرن دهم) دیده میشود نیز ارزش این جنگ در زمینه اصلاح متون چاپشده را بالا برده است (رک به ص ۳۹۷، 868,625).

در این اثر، بیش از ۱۵ شعر ملمع وجود دارد که سروده شاعرانی چون سعدی، مولوی، حافظ، عماد فقیه، جوینی، عراقی، دوانی، نظام‌الدین اصفهانی و چند شاعر ناشناس است. بیش از صد بیت از ملمعات این جنگ نویافته است. نمونه‌هایی از این ملمعات چنین است:

مولوی

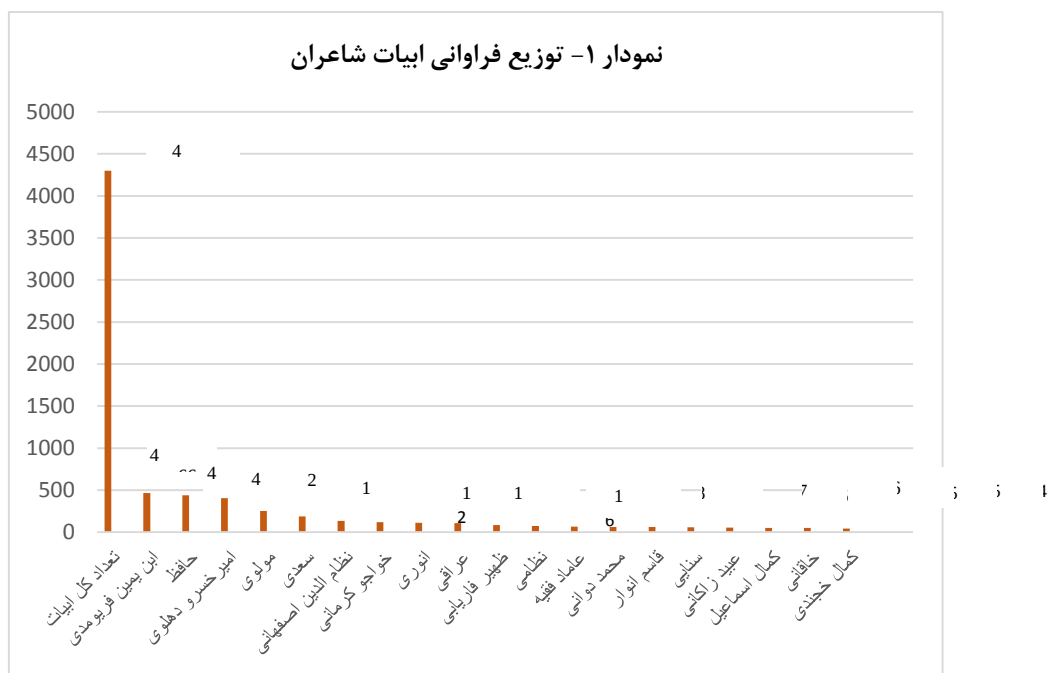
لیک تو اشتاب کم کن صبر کن گرچه فرموده است ک: «الانسانُ عَجُولٌ»
رَبَّنَا أَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا لَا تُزِلْ أَقْدَامَنَا فِي ذَا الْوَحُولِ
(ص ۴۸۹)

سعدی

یقدسون له بالخفی و الاعلان یسبحون له بالغدو و الاصال
مراد نفس ندادند از این سرای غرور که صبر پیش گرفتند تا به وقت مجال
(ص ۴۶۶)

کاتبان در گردآوری این جنگ چنانکه خود اشاره کرده‌اند، از آثاری چون *روضه الناظر* (ص ۲۱۹)، *همای و همایون* (ص ۱۳۸)، *منشآت مجد خوافی* (ص ۳۷۶)، *منشآت علی‌بن محمد کلاه* (ص ۲۲۱)، *خسرو و شیرین* (ص ۴۹۱)، و *تاریخ گزیده* (ص ۴۰۹)، *کنز اللطایف* (ص ۴۳۲) و پنج گنج امیر خسرو دهلوی شامل *مطلع الانوار* (ص ۳۲۸)، *لیلی و مجنون* (ص ۳۸۸)، *شیرین و خسرو* (ص ۳۵۳)، و *هشت بهشت* (ص ۳۸۶) بهره برده‌اند. در این جنگ ۴۳۰۲ بیت شعر از ۱۶۱ شاعر صاحب‌نام، کمترشناخته‌شده و گمنام و نیز شاعران ناشناس، نقل شده است که در فاصله قرنهای چهارم تا سیزدهم هجری قمری زیسته‌اند. در میان ۴۳۰۱ بیت شعر در این جنگ، ۱۰۴۷ بیت آن سروده شاعران ناشناس است. براساس آنچه در نمودار شماره یک آمده است، بیشترین ابیات نقل‌شده در این اثر، بترتیب متعلق به ابن یمین فریومدی، حافظ، امیرخسرو دهلوی، مولوی، سعدی، قاضی نظام‌الدین اصفهانی، خواجوی کرمانی، انوری و عراقی است:

نمودار ۱- توزیع فراوانی ابیات شاعران

چنانکه واضح است با وجود تنوع بالای کاتبان در این مجموعه، پسند شعری اغلب آنها بر گزینش اشعار از شاعران صاحب دیوان و درجه اول شعر فارسی است. قرار گرفتن اشعار ابن یمن فریومدی و قاضی نظام الدین اصفهانی در میان این شاعران، این فرضیه را مطرح میکند که اشعار این شاعران در زمان تکمیل شدن بیاض، از شهرت قابل توجهی برخوردار بوده است. در میان این اسامی، نام تعدادی از شاهان و شاهزادگان، صاحب منصبان و کاتبان نیز به چشم میخورد که در شعر و شاعری نیز دستی بر آتش داشته اند. اشعار درج شده از این شاعران اغلب نویافته است و برای نخستین بار در این جنگ به پژوهشگران این عرصه معرفی میشود.

در این جنگ از پانزده شاه و شاهزاده که اغلب ترک نژادند، شعر نقل شده است. اسامی آنان چنین است: شاه شجاع، نصرت الدین شاه کبودجامه، سلطان جلال الدین خوارزمشاه، عزالدین ابن شجاع محمد ملکشاه، خوارزمشاه بن تکش، سلجوقشاه بن سلغرشاه، ملکشاه طغانشاه بن محمد المؤید، ابوالحارث سنجر بن ملک شاه، سلطان اتسز محمدشاه خوارزم، سلغرشاه بن سعد، جهانشاه بهادر، پادشاهزاده اعظم جوانبخت، سلطان خوارزمشاه، رکن الدین طغرل بن محمد بن ملک شاه، و خورشاه اسماعیلی از این جمله اند. نمونه هایی از شعر این شاعران چنین است:

سلطان جلال الدین خوارزمشاه

آن لحظه که پای در رکاب آرم چست از بیم عنان آسمان گردد سست
جز مرکب من کیست که در گام نخست اول قدمش غزنه بود و آخر بست
(ص ۷۱۲)

پادشاه‌زاده اعظم جوانبخت

مشتاق روی تو به دهان تو طامع است مسکین از آفتاب به یک ذره قانع است
(ص ۴۲۴)

جهان‌شاه بهادر

بهادران چو کشیدند تیغ خون‌آشام به شام گشت مبدل صبح لشکر شام
سپاه لشکر توران بر اهل شام زدند مظفر از مدد لطف ایزد علّام
(ص ۷۹۳)

قاضیان از دیگر صاحب‌منصبان شاعر در این جنگ هستند، نمونه‌هایی از اشعار آنان چنین است:

قاضی نظام‌الدین اصفهانی

بیا ای خوشتر از جان و جوانی کجایی چند از این نامهربانی
نه روزی پیشم آیی در همه عمر نه یک شب از سر لطفم بخوانی
نه پیغامی فرستی آشکارا نه رازی باشدت با من نهانی
(ص ۶۶)

قاضی مجدالدین صاعدی

از چشم من رواست اگر نور او نماند وز پای من سزاست اگر زور از او بکاست
تا روی هر خسبش نباید به چشم دید تا پیش هر لئیم نباید به پای خاست
(ص ۷۲۱)

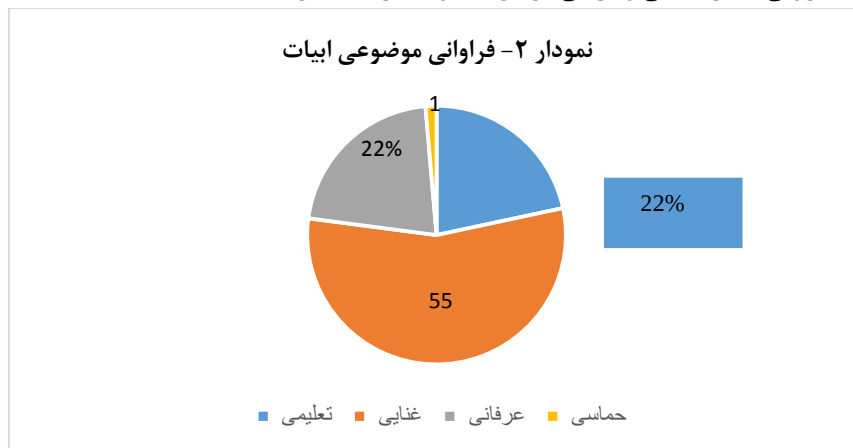
یکی از نقاط قابل‌توجه در این مجموعه، شاعر بودن کاتبان این جنگ و قوت اشعار آنهاست. نمونه‌هایی از این اشعار چنین است:

آفتاب از تاب رویت در خجالت می‌گذاخت گر نمی‌انداخت زلفت سایه را بر آفتاب
داشتی با روی زیبای تو اندک نسبیتی ماه من گر داشتی زلف معنبر آفتاب
برقع از رخسار چون ماهت برافکن یک زمان تا بگیرد روی عالم را سراسر آفتاب
(ص ۷۴۲)

ای دل چو ز دام خود رستی رستی از ربه هشیاری و مستی رستی
از نفس و هواست هر شکستی که تو راست زین نفس و هوا چو باز رستی رستی
(ص ۸۶۴)

اشعار موجود در این جنگ ذیل سه مجموعه غنایی، عرفانی و تعلیمی قابل‌تقسیم‌بندی است. چنانکه در نمودار شماره ۲ نشان داده شده است، اشعار غنایی بیشترین موضوعیت و اشعار حماسی کمترین فراوانی را در میان اشعار این جنگ داشته‌اند که نشان‌دهنده علاقه شعری کاتبان و مردم آن روزگار در طول مدت جمع‌آوری این جنگ است. به نظر میرسد که تعدد کاتبان و احتمال تفاوت در علاقه شعری میان آنان، اقبال آنها را به ذکر

اشعاری که اغلب بیانگر سیمای معشوق زمینی، مصیبت‌های راه فراق و بیتوجهی معشوق است، تحت‌الشعاع قرار نداده است. فراوانی اشعار تعلیمی و عرفانی در این مجموعه تقریباً یکسان است.

اشعار عرفانی این جنگ سروده شاعرانی چون مولوی، آذری، حافظ، عطار، ابوسعید ابوالخیر، سنایی، کسایی، مهستی گنجوی، باباافضل، شیخ سعدالدین، عراقی، قاسم انوار، خواجه کرمانی، و کمال خجندی است. شماری از این اشعار چنین است:

حافظ

ز عطر حور بهشت آن نفس برآید بوی که خاک میکده ما عبیر جیب کند
کلید گنج سعادت قبول اهل دل است مباد آن که در این نکته شک و ریب کند
(ص ۷۷۲)

مولوی

بلبلی زینجا برفت و بازگشت بهر صید این معانی بازگشت
ساعد شه مسکن این باز باد تا ابد بر خلق این در باز باد
(ص ۸۷۹)

عطار

در عالم جان نه مرد پیداست و نه زن چه عالم جان نه جان هویداست نه تن
هر دم گویی ز ما و من شرمت باد تا چند ز ما و من که نه ماست نه من
(ص ۸۵۸)

ابوسعید ابوالخیر

تا ترک علایق و عوایق نکنی یک سجده شایسته لایق نکنی
بالله ز دام لات و عزّی نرهی تا ترک خود و جمله خلایق نکنی
(همانجا)

اشعار تعلیمی در این جنگ از آثار شاعرانی چون نظامی، بابا افضل کاشی، سعدی، ابن سینا، ابن یمین، خاقانی، رضی‌الدین نیشابوری، عتیقی، انوری، شمس‌الدین طوسی، خیام، فخر رازی، جمال‌الدین سلمان، اثیر اومانی، بکرانی، سنایی، باخزری، مجیر بیلقانی، کمال اسماعیل، رامثینی، و گرجی بوسیله کاتبان گزینش شده است. شواهدی از این اشعار در ادامه درج شده است:

جامی

روزی که نصیب خوب‌کیشان بخشند قسمی به من رند پریشان بخشند
گر نیک آیم مرا از ایشان شمرند و بد باشم مرا بدیشان بخشند
(ص ۷۹۸)

سیف‌الدین باخزری

گر عاشق و رند و سرکش و قلاشی باید که به جان و دل بلاکش باشی
در وقت خوشی جمله جهان خوش باشند باید که به وقت ناخوشی خوش باشی
(ص ۸۴۷)

اشعار حماسی در این جنگ از میان اشعار فردوسی، جهانشاه بهادر، امیرمعزی، نظامی، طوسی و شماری از شاعران ناشناس انتخاب شده است. نمونه‌هایی از این اشعار چنین است:

نظامی

دریای مضاف گشت جوشان گشتند مبارزان خروشان
(ص ۵۵۷)

امیر معزی

همه کمانکش و رزم‌آزمای و تیرانداز همه مبارز و آهن‌گداز و جوشن‌در
(ص ۵۳۵)

ازجمله شاعرانی که اشعار غنایی آنها در این جنگ مورد توجه بوده است، میتوان از حافظ، عماد فقیه، امیرخسرو دهلوی، مختار غزنوی، جامی، حسن غزنوی، خاقانی، افضل‌الدین کرمانی، سعدی، کمال اسماعیل، رضی آرتیمانی، سنایی، اثیر اخسیکتی، نزاری قهستانی، انوری، عبیدی برید، ابوسعید ابوالخیر، عبدالرزاق اصفهانی، فریدون عکاشه، انوری، همام تبریزی، شاه شجاع، حسن دهلوی، ولی دشت بیاضی، سیف اسفرنکی، و نجم‌الدین دایه نام برد. نمونه‌هایی از اشعار غنایی در متن چنین است:

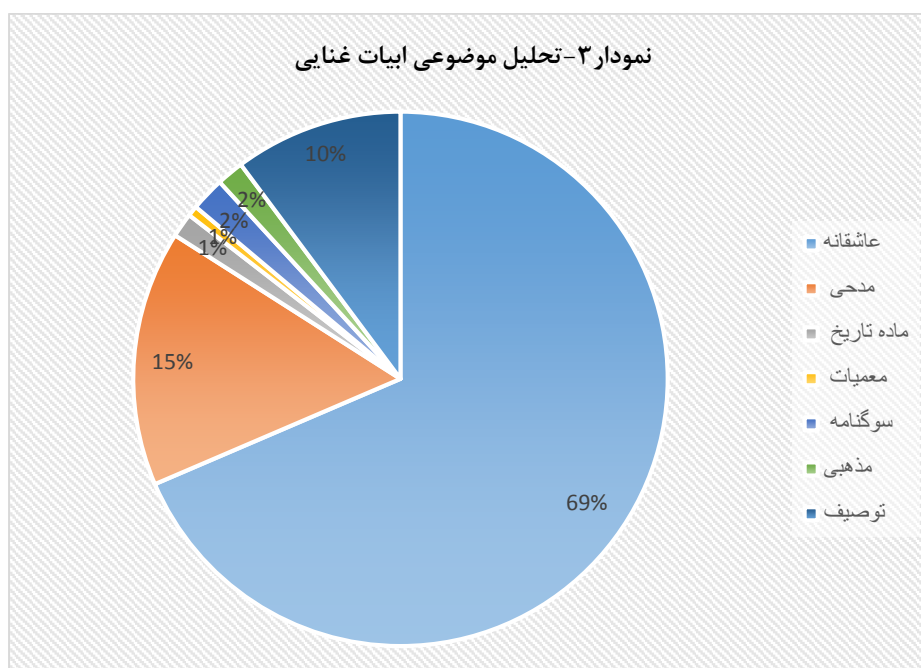
صدر خجندی

بالای تو ای دوست بلای دل ماست رعنایی نرگست عنای دل ماست
گفتی «سر زلف ماست جای دل تو» جای همه دلهاست چه جای دل ماست
(ص ۴۶۰)

از آنجاکه مضامین غنایی طیف وسیعی از معانی و مضامین شاعرانه را به خود اختصاص داده است؛ بطوریکه تقریباً میتوان تمامی موضوعات رایج در شعر فارسی جز اشعار حماسی و تعلیمی را در این دسته قرار داد، ابراز احساسات به معشوق، توصیف طبیعت، شادی و غم و مرگ و پدیده‌های طبیعی دیگر، وصف روزگار، اشعار دینی و مذهبی، اشعار انتقادی و طنزآمیز، مدح و مرثیه، هجو، حکمت، سوگندنامه، شکایتها و ساقی‌نامه‌ها، خمریات، حبسیات و

اخوانیات و تفننهای ادبی از جمله موضوعاتی است که ذیل این نوع شعر می‌گنجد (مشتاق مهر و بافکر، ۱۸۶-۱۸۷:۱۳۹۵).

چنانکه در نمودار شماره ۳ آمده است، تنوع موضوعی در اشعار غنایی موجود در این جنگ نیز گواه این مطلب است. علاقه کاتبان در این دستنوشته به بیان درد فراق، شکوه و شکایت از معشوق و تمنی و ترجی از بار، بیش از سایر موضوعات این نوع مورد توجه بوده است. دو موضوع مدح و توصیف نیز در درجه‌های بعدی قرار گرفته‌اند.

اشعار نویافته و گزینش نو

جستجو در دیوان شاعران، تذکره‌ها، تاریخ ادبیات‌ها، جنگها و سایر پژوهشهای ادبی در دسترس، نشان میدهد که حدود ۱۴۳۷ بیت از ابیات موجود در این جنگ نویافته‌اند. پس از نویافته‌های شعری از شاعران ناشناس، تعدد اشعار نویافته محمد دوانی، شیخ سعدالدین و ابن یمین فریومدی بیش از سایرین است. شماری از اشعار نویافته از شاعران صاحب‌نام چنین است:

دو بیت زیر که در این جنگ همراه ابیات غزل ۲۷۴۳ از دیوان شمس به مولانا نسبت داده شده، در تصحیح دیوان شمس از مرحوم فروزانفر ذکر نشده است.

مولوی

بازآی و بگو ز حال آن سو تا خود تو به جوع از آن گذشتی

راهی چو پل صراط باریک اندر پی کاروان گذشتی
(ص ۴۸۸)

این دو بیت در جنگ حاضر به سنایی نسبت داده شده ولی در دیوان او به تصحیح مدرس رضوی ذکر نگردیده است.

سنایی

ای خواجه ظن مبر که «سنایی» وفات یافت از روی ذکر باقی جانش حیات یافت
مرغ بقاش در قفس نفس مانده بود ناگه قفس شکست و ز غمها نجات یافت
(ص ۸۵۷)

همچنین این بیت نیز که در این جنگ به همراه پنج بیت از قصیده ۱۳۴ دیوان اشعار سنایی آورده شده، در میان اشعار دیوان سنایی به تصحیح مدرس رضوی ذکر نشده است.

هفته‌ها باید که تا یک بیضه‌ای سر برزند بلبلی در بوستان یا طوطی‌ای شیرین‌دقن
(گ ۴۵)

در ص ۷۶ این دو رباعی که در این جنگ ارزشمند به عطار نیشابوری نسبت داده شده است، در *مختارنامه* به تصحیح دکتر شفیعی کدکنی یافت نشد و بررسی تذکرها و جنگهای دیگر نیز نویافته بودن آن را تأیید میکنند.

عطار

ای من به غم تو زنده جانم این است در رنگ رخم نگر زبانم این است

چیزی است هرآینه که عکس تو در اوست از هستی خویشتن نشانم این است

آسان آسان به ترک جان نتوان گفت راز تو به نزد این و آن نتوان گفت

وین از همه طرفه‌تر که درد دل من تو نشنوی و با دگران نتوان گفت

خواجه نصیرالدین طوسی

هرچند ز روزگار بیدادیه‌است بنگر که مرا از تو چه آزادیه‌است
بی زحمت و امید [و] غم وصل و فراق این بس که ز دیدار توام شادیه‌است
(ص ۶۵۵)

فخرالدین رازی

شطری از عمر گرامی صرف کردم در علوم تا مگر کردم به ارباب معانی ملتحق

باز گردون را بغایت مختلف دیدم امور بهره‌مندی نیست با دانش بکلی متفق
از تصویرهای کج شد وز قیاسات عقیم کار من چون اختلاف شکل رابع منقلب
لفظ دانش هیچ میدانی چه چیز است ای حکیم کَلّی‌ای بر جمله جزئیات حرمان منطبق
(ص ۳۷۱)

خواجوی کرمانی

چو روی ویس شهری بود خرم در او روشن‌دلان مانند رامین
هزارش کوهکن بودی چو فرهاد کنون ویرانتر است از قصر شیرین
به فریاد چنین بیچارگان رس اغثا یا غیاث المستغیثین
(ص ۱۳)

امیر خسرو

آن که کند وام به حرص و هوس نیست بر آن دل که دهد باز پس
چون نیت راستیش خم بود لابد از آن شومی ادا کم بود
آن که نترسد ز خداوند پاک از سخن آدمیانش چه باک
(ص ۷۱۶)

عماد فقیه

هر صبحدم که روی مبارک نموده‌ای بر روی اهل دل در دولت گشوده‌ای
چون دل برای عشق رخت آفریده‌اند مقصود از آفرینش دل، خود تو بوده‌ای
در ورطه مذلت اسیرم روا مدار آخر نه اولم به کرامت ستوده‌ای
(ص ۷۴۱)

این قطعه در جنگ مذکور به انوری نسبت داده شده است، ولی در دیوان انوری به تصحیح سعید نفیسی و همچنین در تصحیح مدرس رضوی یافت نشد.

انوری

مارگیری بود در قم کاهنی افسونگری مارگه از دستش برون شد افعی‌ای حاشا که داشت
مرد در هنگامه میگفت آن که آرد مار من یار غار مصطفی بوبکر صدیق آن که بود
کاشی‌ای از دور بشنید این سخن خندید و گفت شسته دست از جان شیرین بهر تنگی معاش
از نهیب تاب او تنین گردون آن جزاش دست گیرد روز محشر شمع جمع اولیاش
با عمر همراز و با عثمان عقیان خواجه تاش اینش تعریف بزرگان در قم و اینش قماش
(ص ۷۶۹)

کمال اسماعیل

آورد ز کاشان نفس باد شمال بویی ز نسیم سخن و فضل [او] جمال
بر دیده نه بر فرق نهادم سخنش تا دور بود ز آفت عین [او] کمال
(ص ۷۶۳)

ابیات بالا در جنگ حاضر که در دیوان کمال اسماعیل به تصحیح بحرالعلومی نیامده، در جواب دو بیت زیر از جمال‌الدین کاشی است:

ای آتش طبعت حسد باد شمال وی لفظ خوشت مایه‌ده آب زلال
در خط و عبارتم اگر نقصان است زان است که دارم اشتیاقی به کمال
(ص ۷۶۳)

شماری از ابیات نویافته از شاعران کمترشناخته‌شده و گمنام چنین است:

رفیع‌الدین بکرانی

با چرخ ستیزه با فلک جنگ مکن وز زخم زمانه ناله چون چنگ مکن
در خاک دُر و در آب دریا گوهر ضایع مگذارند تو دل تنگ مکن
(ص ۷۸۲)

خواجه سنجان

کو دست که بند بسته بگشاید از او یا سوخته خرمی [که دل] بیاساید از او
امروز غمی با که توانی گفتن تا صد غم دیگرت نیفزاید از او
(ص ۱۴)

شمس مجلد

خواجه پنداشت طاق مسجد را پایه بر ذروه قمر بردند
خود ندانسته بد که دیوارش از گل و خشت خام بر بردند
طاق مسی چو با زمین شد جفت در همه عالم این خبر بردند
(ص ۷۲۲)

علی‌بن محمد کلاه

از خرقة چو نام نامی‌اش بیرون شد تاریخ وفات او مرا شد معلوم
هلاک ما به سامان عشق خواهد بود کجا کس است که با ما سر سفر دارد
(ص ۵۷۲)

شرف‌الدین دامی

خاک بادا بر سر گردون که ناگه خاک شد آنکه لؤلؤ از حیای نظم او میگشت آب
خواجه سلمان آن جهان نظم کز راه قبول در جهان نظم متینش را نگفتی کس جواب

مالک دینار میبودند سلمان و شرف
شد شرف امروز بودردا و سلمان بوتراپ
(ص ۸۳۷)

شرفالدین یزدی

از در دولتم درآ نفسی
در ایجاد را که صنع گشود
چون ز بهر تو گشت این در باز
کز هوای تو سوختیم بسی
از برای ورود آدم بود
خوش درآ و دمی به خود پرداز
(ص ۷۶۸)

ازهری هروی

گوهرفشان شد بر اطراف چمن دست سحاب
گر توانی شد کنون چون لاله شو جام شراب
و زمرد سر برون زد غنچه چون یاقوت ناب
ور نه باری هر شبی در پای گل مست و خراب
با صراحی تا سحرگه دست در آغوش کن
(ص ۷۷۴)

شمسالدین طبسی

عقل ز قصر دماغ کردند آن سوی دل
جام صفا بخش را نام ندانی که چیست
کز می عارض فروز شمع روان زنده دار
آینه روی عقل صیقل زنگ خمار
(ص ۸۵۹)

محمد اصیل شاشی

سروی که بر صحیفه گلبرگ خط او
مجدور دو که نیمه پنجم از او کم است
حرف سیوم مضاعف مجدور دو بود
گویا قطار مور روان است گرد شیر
بر یک فزای و ز نامش دو حرف گیر
ای در چهار بالش و شش گوشه بینظیر
(ص ۵۲۰)

قاسم الحسینی

همه کاروبار جهان هیچ نیست
بهاران سرسبز و خرم خوشند
چو خواجه فروریخت گلها ز بار
به صد جا کمر بست نی بر میان
مدار زمین و زمان هیچ نیست
چو دارند رو در خزان هیچ نیست
سمن ضایع و ارغوان هیچ نیست
چه حاصل چو اندر میان هیچ نیست
(ص ۶۵)

شمس مسعود

بدین بساط چو رخ رو که چرخ فرزین گرد
پیاده کرد بسی شاه را ز فیل و فرس
(ص ۴۴۶)

ناصرالدین بن یادی ابهری

از ساده دلی به گرد سادات
دیدم همه را و آزمودم
بیفایده ای بسی دویدم
بوی کرم از یکی ندیدم

خود را ز همه خلاص کردم در کنج قناعت آرمیدم
(ص ۷۷۲)

عصمت بخاری

مرا بی مهر تو از دل چه حاصل چو سلطان نبود از منزل چه حاصل
اگر درد تو نبود حاصل عمر مرا زین عمر بیحاصل چه حاصل
به آب عشق اگر خاک تو گل نیست از این ترکیب آب و گل چه حاصل
دلا گر جان به دلجویی دهی به ز مهرویان سنگین‌دل چه حاصل
عنایت‌هاست غم را با تو عصمت تو در معنی نه‌ای قابل چه حاصل
(ص ۶۷۶)

از ویژگی‌های مهم جنگ حاضر، شناسایی نام شاعر برخی ابیات است که تا پیش از این در تذکرها و تاریخ ادبیات‌ها و سایر منابع ادبی بدون نام درج شده بودند. نمونه‌هایی از این ابیات چنین است.

بیت زیر در دست‌نوشته حاضر سروده علی محمد کلاه دانسته شده است:

اگر ز جور گردون به قعر چاه درافتی هزار بار از آن به که از دلی به در افتی
(ص ۵۹۳)

درحالی‌که این بیت، تا پیش از این در کتاب *قواعد السلاطین و مناهج الطالبین و مسالک الصادقین* بدون ذکر نام شاعر و با اندکی تغییر آمده است:

اگر ز عرش درافتی به کنج چاه ملامت هزار بار از آن به که از دلی به در افتی
(166:1985 و بخاری: ۳۲۸: ۲۰۰۵: علوی)

همچنین این بیت از علی محمد کلاه بدون ذکر نام شاعر در کتاب *تاریخ طبرستان، رویان و مازندران* با اندکی تغییر آمده است:

ناامید از لب و کنار مباحش گرچه اندر میان غرقابی
(ص ۵۹۳)

در تاریخ طبرستان آمده است:

ناامید از لب کنار مباحش گرچه اندر میانه غرقابی
(مرعشی ۱۳۳۴: ۱۳۴)

ابیات زیر در این جنگ به مجدالدین صاعدی نسبت داده شده است:

دلا چو در حضرت نیست عیش خرم و خوش عنان جهد بگیر و زمام مهد بکش
چو نقش را مددی نیست از کوس مراد چه در بلاد خراسان چه در سواد حبش
چه سود از آنکه در این رسته نقد عرضه کنی چو هست دیده نقد مبتلای غمش
چو روزگار در احداث ششدرت بگرفت چه سود از آنکه بود نقش کعبتین تو شش
چو خاک و آب زمینی نباشدت دمساز چو باد بگذر و بستر مساز بر آتش
(ص ۷۲۱)

اما این ابیات در مقامات حمیدی بدون اشاره به نام شاعر و بصورت زیر نقل شده است:

دلا چو در حضرت نیست عیش خرم و خوش
چو نقش را مددی نیست از کوس مراد
چو سود از اینکه در این رسته نقد عرضه کنی
چو روزگار در احداث ششدرت بگرفت
چو خاک و آب زمینی نباشدت دمساز
چو باد بگذر و بستر مساز بر آتش
عنان جهد بگیر و زمام مهمل بکش
چه در بلاد خراسان چه در سواد حبش
چو هست دیده نقد مبتلای غمش
چه سود از آنکه بود نقش کعبتین تو شش
چو باد بگذر و بستر مساز بر آتش
عمر بن محمود، 6:1339

ارائه خوانشهای نو از اشعار شاعران علاوه بر آنکه بر ارزش ادبی این جنگ افزوده است، میتواند در پاره‌ای موارد برطرف‌کننده مشکلات وزنی و معنایی یا تغییرات جزئی در ابیات باشد و در تحقیقات ادبی مورد استفاده قرار گیرد. در این پژوهش ابیات این جنگ با معتبرترین دیوانها و تذکرها مقایسه شده و نتایج آن بصورت زیر حاصل آمده است:

مصرع نخست بیت زیر در دیوان حافظ اینگونه آمده است:

«به خلق و لطف توان کرد صید اهل نظر» (رک به دیوان حافظ، ص ۴) و در دستنوشته حاضر بصورت زیر ضبط شده است:

به خلق و لطف توان صید اهل دل کردن
به بند و دام نگیرند مرغ دانا را
(ص ۶۳۸)

بیت دیگری از دیوان حافظ که مصرع نخست آن در دیوان حافظ اینگونه است:

«تیر آه ما ز گردون بگذرد حافظ خموش» (رک دیوان حافظ، ص ۹)، در جنگ حاضر اینگونه آمده است:
تیر آه ما ز گردون بگذرد جان عزیز
رحم کن بر جان خود پرهیز کن از تیر ما
(ص ۶۳۸)

برخی گزینشهای نو در این جنگ که به تغییر معنایی بیت منجر شده است، چنین است:

مصرع دوم بیت زیر در دیوان ناصر بخارایی چنین آمده است: «دلی دارم شکسته حالم این است» (رک به دیوان ناصر بخارایی، ص ۱۹۰) و در این مجموعه آمده است:

همایون بلبل بستان عشقم
دلی دارم شکسته بالم این است
(ص ۷۶۷)

در دیوان امیر خسرو دهلوی کلمه «ریزه‌خور» در مصرع آخر ابیات زیر بصورت «ریزه خود» ضبط شده است (رک به خمسه امیر خسرو دهلوی، ص ۸۳-۸۲) که معنی بیت را دچار مشکل کرده است، اما جایگذاری آن با کلمه «ریزه‌خور» این مشکل را برطرف کرده است:

دوست که در شادی و غم نیست دوست
زو چه شوی شاد که غمخور هم اوست
کان همه بودند به پهلوی من
ریزه‌خور من چو سگ کوی من
(ص ۷۱۷)

در خمسه امیر خسرو دهلوی آمده است:

چون بر گره تهی دهی پیچ
چون باز کنی چه پا بیش هیچ
(دهلوی، ۱۳۶۲: ۲۳۴)

و ضبط زیر در این جنگ موجب حل مشکل معنایی این بیت شده است:

چون بر گره تهی نهی پیچ چون باز کنی چه باشدت هیچ
(ص ۷۲۰)

ضبط صورت نوین از بیت زیر سروده امیر خسرو دهلوی موجب رفع مشکل وزنی بیت شده است:

گر اجابت کنی دعای کسی من شب و روز دعای توام
(دهلوی، ۱۳۶۱: ۳۸۶)

در جنگ آمده است:

گر اجابت کنی دعای کسی من شب و روز در دعای توام
(ص ۷۹۹)

در دیوان نظامی آمده است:

چو بر دریا زنی تیغ هلاکت به ماهی گاو گوید کیف حالک
(دیوان نظامی گنجوی: ۱۴۰)

در جنگ حاضر تغییر واژه «دریا» به «دشمن» موجب تغییر معنایی شده است:

چو بر دشمن زنی تیغ هلاکت به ماهی گاو گوید کیف حالک
(ص ۸۷۸)

در دیوان ظهیر فاریابی آمده است:

ز بهر خسرو از این به دعا نمیدانم که باد تا ابد از عمر خویش برخوردار
(دیوان فاریابی: ۹۳)

ارائه گزینشی نو از این بیت در این دستنوشته اینگونه بر غنای معنا افزوده است:

ز بهر خسرو از این به دعا نمیدانم که باد تا ابد از عمر و ملک برخوردار
(ص ۸۷۰)

در دیوان ابن یمین فریومدی آمده است:

مرد ره عشق را گر قدمی همدم است صاحب سجاده و شانه و مسواک نیست
گر به فلک برکشی دامن رفعت چو مهر صبح صفت گر ز صدق جیب دلت پاک نیست
(دیوان فریومدی: ۳۲۸)

جایگزین شدن واژه «حاجت» بجای «صاحب» و «کی» بجای «گر» در این دستنوشته بر زیبایی و غنای معنایی ابیات افزوده است:

مرد ره عشق را گر قدمی همدم است حاجت سجاده و شانه و مسواک نیست
کی به فلک برکشی دامن رفعت چو مهر صبح صفت گر ز صدق جیب دلت پاک نیست
(ص ۴۳۵)

نتیجه‌گیری

جنگ اشعار شماره ۳۴۲۳ کتابخانه ملی فرانسه بوسیله حداقل هشت کاتب که برخی از آنها شاعر بوده‌اند تا قرن نهم فراهم آمده است. این دستنوشته شامل ابیاتی گزینش شده در قالبهای غزل، قصیده، مثنوی، رباعی، ترجیع‌بند و مفردات است. بیشترین تعداد شعر نسبت به سایر شاعران در این جنگ بترتیب از سروده‌های ابن یمین فریومدی،

حافظ، امیر خسرو دهلوی، مولوی، سعدی، قاضی نظام‌الدین اصفهانی، خواجوی کرمانی، انوری و عراقی است که نشان از پسند شعری کاتبان در قرن نهم و علاقه آنان به شاعران درجه اول دارد. در میان ابیات این دست‌نوشته ۱۴۳۷ بیت نویافته وجود دارد که بخش عمده آن از شاعران ناشناس نقل شده است. شاعرانی چون قاضی نظام‌الدین اصفهانی، محمد دوانی، شیخ سعدالدین و ابن یمین فریومدی از لحاظ نویافته‌های شعری در درجات بعدی قرار دارند. ابیات این جنگ را میتوان ذیل چهار عنوان غنایی، تعلیمی، حماسی و عرفانی تقسیم کرد. از این میان اشعار غنایی بسبب گستره وسیع این موضوع، بیشترین فراوانی و اشعار حماسی کمترین بسامد اشعار را به خود اختصاص داده‌اند. اشعار تعلیمی و عرفانی نیز تقریباً به یک نسبت در این جنگ به کار رفته‌اند. گزینشهای نواز دیوان شاعرانی چون حافظ، ناصر بخارایی، امیر خسرو دهلوی، حسن دهلوی، نظامی، ظهیر فاریابی، و ابن یمین فریومدی، همچنین شناسایی نام شاعر برخی اشعار، نویافته‌های شعری از شاعران طراز اول و نیز ایجاد تردید در صحت انتساب برخی ابیات به شاعری خاص، از دیگر ویژگیهایی است که بر ارزش ادبی این جنگ افزوده است.

مشارکت نویسندگان

این مقاله از رساله دوره دکتری زبان و ادبیات فارسی مصوب در دانشکده علوم انسانی دانشگاه آزاد اسلامی واحد نجف‌آباد استخراج شده است. آقای دکتر مهرداد چترایی عزیزآبادی راهنمایی این رساله را برعهده داشته و طراح اصلی این مطالعه بوده‌اند. سرکار خانم فیروزه هاشمی فشارکی بعنوان پژوهشگر این رساله در گردآوری داده‌ها و تنظیم متن نهایی نقش داشته‌اند. سرکار خانم دکتر محبوبه خراسانی به عنوان استاد راهنمای دوم و سرکار خانم دکتر شهرزاد نیازی به عنوان مشاور نیز در تجزیه و تحلیل داده‌ها و راهنماییهای تخصصی این پژوهش نقش داشته‌اند. در نهایت تحلیل محتوای مقاله حاصل تلاش و مشارکت هر چهار پژوهشگر بوده است.

تشکر و قدردانی

نویسندگان بر خود لازم میدانند مراتب تشکر خود را از مسئولان آموزشی و پژوهشی دانشکده علوم انسانی دانشگاه آزاد اسلامی واحد نجف‌آباد که نویسندگان را در انجام و ارتقاء کیفی این پژوهش یاری دادند، اعلام نمایند.

تعارض منافع

نویسندگان این مقاله گواهی مینمایند که این اثر در هیچ نشریه داخلی و خارجی به چاپ نرسیده و حاصل فعالیتهای پژوهشی تمامی نویسندگان است، و ایشان نسبت به انتشار آن آگاهی و رضایت دارند. این تحقیق طبق کلیه قوانین و مقررات اخلاقی اجرا شده و هیچ تخلف و تقلبی صورت نگرفته است. مسئولیت گزارش تعارض احتمالی منافع و حامیان مالی پژوهش به عهده نویسنده مسئول است، و ایشان مسئولیت کلیه موارد ذکر شده را بر عهده میگیرند.

REFERENCE

- Alavi, Ameli, Mohammad Abdul Hasib ibn Ahmad. (2005). Al Ghavaed Al Sadeghin, Library, Museum and Documentation Center of the Islamic Consultative Assembly, P.328.
- Anousheh, Hassan. (1997). Persian Literary Dictionary, Tehran: Ministry of Culture and Islamic Guidance. PP.176-471.
- Bukharaei, Nasser. (1974). Nasser Bukharaee's Poetry Divan, Introduction by Mehdi Derakhshan, Tehran: Nouriani Charity Foundation, P.190.

- Bukhari, Mohammad. (1985). *Minhaj al talebin wa masaleko al sadeghin*, Tehran: Mola, P.166.
- Dehlavi, Amir Khosrow. (1982). *Divan*, edited by Saeed Nafisi, second edition, Tehran: Javidan, P.386.
- Dehlavi, Amir Khosrow. (1983). *Khamseh*, edited by Amir Ahmad Ashrafi, Tehran: Shaghayegh, P.234.
- Faryabi, Zahiruddin. (2001). *Divan*, by Amir Hassan Yazdgerdi, by Asghar Dadbeh, Tehran: Qatreh, P.93.
- Faryumdi, Ibn Yamin. (1965). *Divan*, edited by Hossein Ali Bastani Rad, Tehran: Sanayi, P.328.
- Hafez, Shamsuddin Mohammad. (1995). *Divan*, edited by Mohammad Qazvini and Qasem Ghani, Tehran: Asatir, PP.4-9.
- Ibn Rasool, Mohammad Reza. (2018). A New Selection and a Newly Selected Selection from Hafez's *Divan*, *Payam Baharestan Magazine*, No. 113, PP. 82-37.
- Mar'ashi, Zahiruddin. (1955). *Tarikh-e Tabarestan va Ruyan va Mazandaran*, by Abbas Shayan, Tehran: Ferdowsi Printing House, P.134.
- Mushtaq Mehr, Rahman & Bafekr, Sardar. (2016). "Content and visual indicators of lyrical literature", *Research Journal of Lyrical Literature*, 4 (26), pp. 302-183.
- Nezami Ganjavi. (1956). *Kolliat*, edited by Vahid Dastgerdi, Tehran: Amirkabir, P.140.
- Omar Ibn Mahmoud, Hamid al-Din Abu Bakr. (1960). *Hamidi Maghamat*, Tehran: Taied Bookstore.
- Rudaki Samarqandi. (1994). *Divan*, by Saeed Nafisi and Y. Braginsky, Tehran: Negah, P.6.
- Sheikh Baha'i (Ameli), Baha'uddin Mohammad. (1982). *Divan*, edited by Saeed Nafisi, Tehran: Chakameh, P.167.
- Yari Goldareh, Soheil. (2013). Newly Found Poems of ibn Sina, *Book of the Mah of Literature*, No. 196, pp.41-44.
- Yarshater, Ehsan. (2014). *Tarikh-e Adabiyat Farsi*, translated by Majd al-Din Kiwani, Tehran: Sokhan, P.280

فهرست منابع فارسی

- ابن رسول، محمدرضا، (۱۳۹۷)، «گزینشی نو و گزیده‌های نویافته از دیوان حافظ»، مجله پیام بهارستان، شماره ۱۱۳، صص ۸۲-۳۷.
- انوشه، حسن، (۱۳۷۶)، فرهنگنامه ادبی فارسی، تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، صص ۱۷۶ و ۴۷۱.
- بخارایی، ناصر، (۱۳۵۳)، دیوان اشعار ناصر بخارایی، به مقدمه مهدی درخشان، تهران: بنیاد نیکوکاری نورانی، ص ۱۹۰.
- بخاری، محمد، (۱۹۸۵)، *مناهج الطالبین و مسالک الصادقین*، تهران: مولا، ص ۱۶۶.
- حافظ، شمس‌الدین محمد، (۱۳۷۴)، دیوان حافظ، به تصحیح محمد قزوینی و قاسم غنی، تهران: اساطیر، صص ۴ و ۹.
- دهلوی، امیر خسرو، (۱۳۶۱)، دیوان، به تصحیح سعید نفیسی، چاپ دوم، تهران: جاویدان، ص ۳۸۶.
- دهلوی، امیر خسرو، (۱۳۶۲)، *خمسه*، تصحیح امیر احمد اشرفی، تهران: شقایق، ص ۲۳۴.
- شیخ بهایی (عاملی) بهاء‌الدین محمد، (۱۳۶۱)، دیوان، به تصحیح سعید نفیسی، تهران: چکامه، ص ۱۶۷.

علوی عاملی، محمد عبدالحسین بن احمد، (۱۳۸۴)، قواعد السلاطین، کتابخانه، موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی، ص ۳۲۸.

عمر بن محمود، حمیدالدین ابوبکر، (۱۹۶۰)، مقامات حمیدی، تهران: کتابفروشی تأیید، ص ۶.
فاریابی، ظهیرالدین، (۱۳۸۰)، دیوان، به کشش امیرحسن یزدگردی، به اهتمام اصغر دادبه، تهران: قطره، ص ۹۳.
فریومدی، ابن یمین، (۱۳۴۴)، دیوان اشعار، به تصحیح حسینعلی باستانی راد، تهران: سنایی، ص ۳۲۸.
مرعشی، ظهیرالدین، (۱۳۳۳)، تاریخ طبرستان، رویان و مازندران، به اهتمام عباس شایان، تهران: چاپخانه فردوسی، ص ۱۳۴.

مشتاق مهر، رحمان و بافکر، سردار، (۱۳۹۵)، «شاخصهای محتوایی و صوری ادبیات غنایی»، پژوهشنامه ادب غنایی، (۲۶) ۴، صص ۳۰۲-۱۸۳.

نظامی گنجه‌ای، (۱۳۳۵)، کلیات دیوان، تصحیح وحید دستگردی تهران: امیرکبیر، ص ۱۴۰.
یارشاطر، احسان، (۱۳۹۳)، تاریخ ادبیات فارسی، ترجمه مجدالدین کیوانی، تهران: سخن، ص ۲۸۰.
یاری گلدره، سهیل، (۱۳۹۲)، اشعار نویافته ابن سینا، کتاب ماه ادبیات، شماره ۱۹۶، صص ۴۴-۴۱.

معرفی نویسندگان

فیروزه هاشمی فشارکی: دانشجوی دکتری گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشکده علوم انسانی، واحد نجف‌آباد، دانشگاه آزاد اسلامی، نجف‌آباد، ایران.

(Email: hashemifiroozeh@yahoo.com)

مهرداد چترایی عزیزآبادی: استادیار گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشکده علوم انسانی، واحد نجف‌آباد، دانشگاه آزاد اسلامی، نجف‌آباد، ایران.

(نویسنده مسئول: (Email: m_chatraei@iaun.ac.ir)

محبوبه خراسانی: دانشیار گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشکده علوم انسانی، واحد نجف‌آباد، دانشگاه آزاد اسلامی، نجف‌آباد، ایران.

(Email: khorasani.m@iaun.ac.ir)

شهرزاد نیازی: استادیار گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشکده علوم انسانی، واحد نجف‌آباد، دانشگاه آزاد اسلامی، نجف‌آباد، ایران.

(Email: niazi@phu.iaun.ac.ir)

COPYRIGHTS

©2021 The author(s). This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution (CC BY 4.0), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, as long as the original authors and source are cited. no permission is required from the authors or the publishers.

Introducing the authors

Firoze Hashemi Fesharaki: Ph.D. student, Department of Persian Language and Literature, Faculty of Humanities, Najafabad Branch, Islamic Azad University, Najafabad, Iran.

(Email: hashemifiroozeh@yahoo.com)

Mehrdad Chetraei Azizabadi: Assistant Professor, Department of Persian Language and Literature, Faculty of Humanities, Najafabad Branch, Islamic Azad University, Najafabad, Iran.

(Email: m_chatraei@iaun.ac.ir : Responsible author)

Mahbobeh Khorasani: Associate Professor, Department of Persian Language and Literature, Faculty of Humanities, Najafabad Branch, Islamic Azad University, Najafabad, Iran.

(Email: khorasani.m@iaun.ac.ir)

Shahrzad Niazi: Assistant Professor, Department of Persian Language and Literature, Faculty of Humanities, Najafabad Branch, Islamic Azad University, Najafabad, Iran.

(Email: niazi@phu.iaun.ac.ir)